

AKTIVITY KELTŮ V „HORSKÉM“ TERÉNU ČESKÉHO STŘEDOHOŘÍ

Jiří Waldhauser

„... pro naše předky byla horská krajina hluboko do novověku čímsi nepřátelským, čemu je lépe se vyhnout, že odpuzovala a děsila svojí drsností a nebezpečími“ (Maur 2006, 10).

Nové prospekční metody přinášejí dříve netušené možnosti sledování fyzické přítomnosti lidí v době pozdního halštatu a laténu v těch geografických celcích, odkud nejsou známa žádná běžná sídla a funerální areály. Jedním z nich je horské pásmo Českého středohoří v nadmořské výšce od zhruba 350/400 m do vrcholových partií, tj. do necelých 900 m. S detektorem kovů procházel amatérský archeolog Milan Štolba z Bíliny, doprovázen „asistentem“ – vlastním otcem – v minulých pěti letech okolí své chalupy, ležící přibližně ve středu sledovaných hor, a to v radiálu zhruba 5–8 kilometrů. K seriózní prospekci získal patronaci profesionálních archeologů Michala Soukupa a Luboše Rypky z teplického muzea, kteří se zasloužili o jeho instruktáž. Jmenovaného amatérského archeologa přesvědčili, aby registroval lokaci archeologických nálezů a postupně je předával do sbírek Regionálního muzea v Teplicích, kde byly konzervovány.¹

Nutno dodat, že M. Štolba neprocházel s detektorem České středohoří systematicky, tj. v nějaké síti nebo liniích. Ačkoli neupřednostňoval žádné přírodní entity, některé terény nenavštívil, například kvůli porostu houštin nebo kopřiv. Desiderátem tedy zůstává uskutečnění detektorové prospekce, v níž by např. v šachovnicovité síti byly recipročně zahrnuty všechny typy terénu.

Pracovní vymezení horského komplexu Českého středohoří pro následující text nemůže být korektní podle geografických kritérií, nýbrž aplikované. Archeologicky definovat by šlo jako území geografické oblasti České středohoří (Demek a kol. 1987, 148), limitované však nadmořskou výškou nad 350/400 m.

SOUPIS LOKALIT Z PROSPEKCE M. ŠTOLBY Z LET 2005–2011

1. Chrášťany, adm. obec Dřemčice, okr. Litoměřice

Poloha: spočinek na úpatí Solanské hory (kóta 638 m), severozápadní expozice pozvolného svahu; souřadnice: 50°29'29.527"N, 13°53'12.607"E, nadmořská výška 510 m, převýšení nad potokem Granátka ca 80 m (obr. 5:1);
– spona, železná, zach. d. 4 cm, v. 2,9 cm, zachováno samostříllové vinutí (ca 8+7, d. 3,6 cm, snad s osou zakončenou na obou koncích cibulovitými výběžky) a půlkruhovitě klenutý lučík (obr. 3:1);
datace: Ha D-LT A.

2. Lukov, okr. Teplice

Poloha: stolová hora Mravenčí vrch (kóta 660 m), jihovýchodní expozice prudkého svahu, převýšení ca 110 m nad Lukovským potokem; souřadnice: 50°32'10.722"N, 13°53'49.048"E, nadmořská výška 610 m, nález M. Štolby spolu s Miroslavem Kytkou, 2007;

– duchcovská spona, železná, nepoškozená, d. 7,3 cm, v. 2,6 cm, vinutí 2+2, vnější tetiva, zesílený lučík, kruhová miniaturní patka vykládaná tmavě hnědožlutou organickou hmotou, jehla v poloze mimo zachycovač (obr. 3:2);
datace: LT B1 (LT B1b–c).

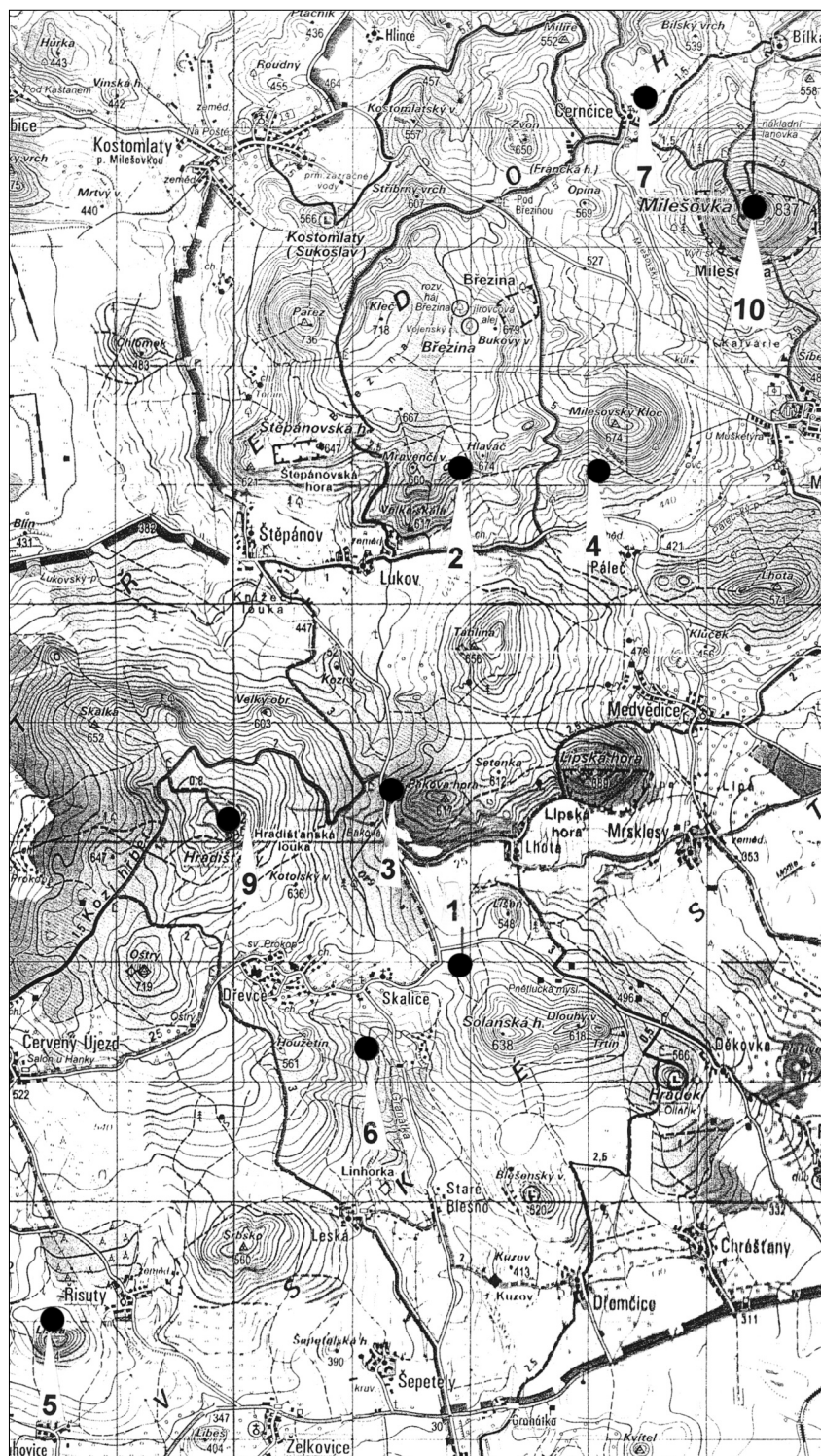
Pozn.: V téže poloze nalezena spona s podvázanou nožkou ze závěru doby římské.

3. Mrsklesy, adm. obec Medvědice/Třebenice, okr. Litoměřice

Poloha: úpatí kuželovité Pákové hory (kóta 617 m), západní expozice, převýšení ca 20 m nad vodotečí; nadmořská výška 550 m; souřadnice: 50°30'39.670"N, 13°53'20.209"E;

– sekera, železná, nepoškozená, d. 98 mm, š. 78 mm, rozměry tuleje 29 × 27 mm, s laloky a vějířovitým ostřím, tulejka čtvercového profilu s oblými rohy (obr. 3:8);

¹ Poděkování patří v první řadě Milanu Štolbovi, a to jak za informace o nálezech, o jejich okolnostech a administrativní příslušnosti, tak za snímky lokalit. Za rady a konzultace děkuji A. Rusů, D. Dreslerové, V. Salačovi, M. Soukupovi, L. Rypkovi, P. Holodňákovi a M. Metličkovi.

Obr. 1. Mapa nalezišť z Ha D–LT D z Českého středohoří (čísla odpovídají soupisu lokalit)

date: LT A–D1.

Pozn.: V těžce poloze údajně vyzdvížena kroužková zápona z mladšího úseku doby laténské. Po předání do konzervační dílny se ji dosud nepodařilo identifikovat.

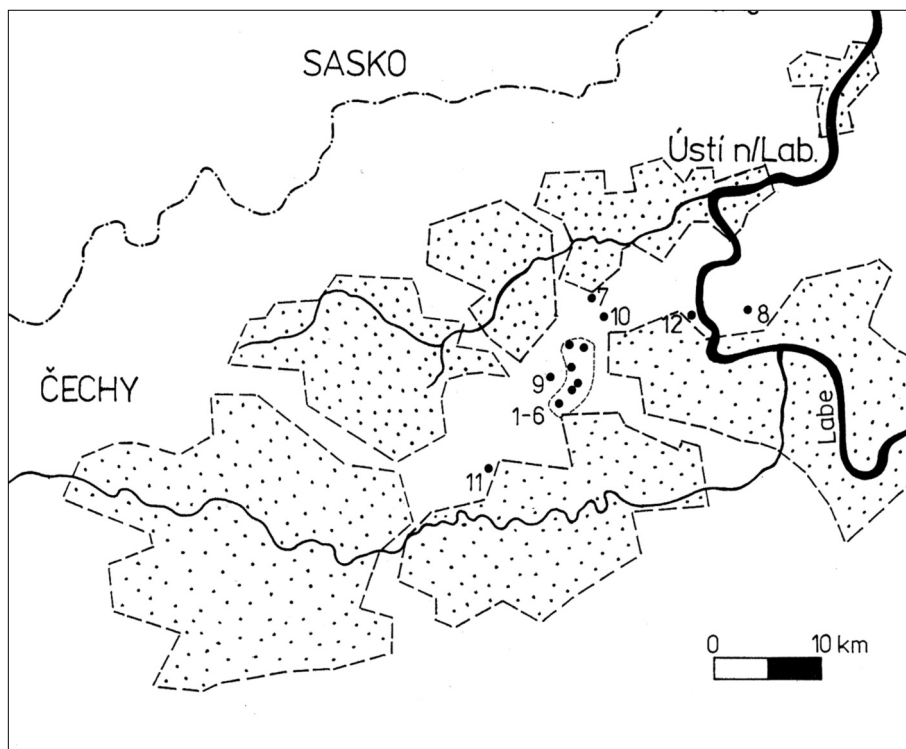
4. Páleč, adm. obec Milešov, okr. Litoměřice

Poloha: prudký svah pod kótou 674 m Milešovský Kloc, ca 100 m V od pramene na svahu úbočí náhorní plošiny, jižní expozice svahu, převýšení ca 90 m nad Pálečským potokem; souřadnice: 50°32'9.330"N, 13°54'47.604"E, 550 m n. m., nález 2010, v hloubce 15–20 cm (obr. 5:2, 3);

– spona spojené konstrukce s miniaturním uzlíkem na lučičku, d. 112 mm, vnější vlnití 2+2, průměr závitu 9 mm, jehla v poloze mimo zachycovač, zachovalý exemplář (obr. 3:3);
date: LT C1 (LT C1a?).

5. Řisuty, adm. obec Libčeves, okr. Louny

Poloha: úpatí hory Lísek (kóta 534), ppč. 193/2, severní expozice pozvolného svahu na úpatí hory podoby kužele s vrcholovým hřebenem; souřadnice: 50°28'9.583"N, 13°50'56.696"E, nadmořská výška 500 m, nález 2008 „v

Obr. 2. Region pozdně halštatského až laténského osídlení v povodí střední Bíliny, Ohře a dolního Labe (tečkovaně) ve vztahu ke sledované horské oblasti Českého středohoří. Číslo lokalit odpovídají soupisu v textu

hrabance ca 10 cm, vzájemná vzdálenost místa nálezu spony a nůžkovitého předmětu, na němž bezprostředně leželo kolečko s loukotěmi, činila ca 10 m“ (obr. 5:4);

– spona železná, fragment části zesíleného lučičku s částí vinutí (2 neúplné závity), d. fragmentu 9,7 cm, hmotnost 7,3 g, resp. 5,1 g, stopy po objímkovitěm připojení nožky, motschwilský typ při určité rezervovanosti (obr. 3:4; cf. Rypka 2010);

datace: LT C2;

– kolečko se čtyřmi loukotěmi, zelená ušlechtilá patina bronzu, vnější průměr 2,4 cm, tloušťka 0,4–0,5 cm, patrná technologie sekundárního připojení loukotě ke kroužku (obr. 3:5),

datace: Ha D–LT D;

– amulet/toaletní předmět, železný, bez poškození, celk. v. 8,3 cm, š. 4,2 cm, nůžkovitý tvar, obě lopatky v okrajové dolní partii pinzetovitě ohnuty v tupém úhlu (obr. 3:6); datace: Ha D–LT.

Pozn.: Při rekognoskaci lokality v červnu 2011 se autorovi a J. Štefflovi (M Teplice) podařilo prostřednictvím povrchového sběru získat 6 zlomků keramiky mladšího pravěku, snad doby bronzové. Byly zjištěny na příkrém severním svahu ca 10–50 m pod vrcholem kóty Lísek. Přímo na vrcholu zmíněného vrchu byla pomocí detektoru nalezena únětická dýka a taktéž bronzová kornoutovitá nášivka tvaru rýhované lastury.

6. Skalice, adm. obec Staré, okr. Litoměřice

Poloha: východní prudký svah hory Houžetín (kóta 561 m), převýšení ca 5 m nad potokem Granátkou, souřadnice: 50°29'53.566"N, 13°53'48.183", nadmořská výška 398–402 m;

– kroužek bronzový s nálitky, vnější průměr 3,5 cm, síla kruhového profilu 1 cm (obr. 3:7);

datace: LT C–D1.

Hypotetické lokality před rokem 2005

7. Černčice, okr. Teplice

Poloha: neznámá zřejmě v katastru obce, nálezy z průběhu orby 11. 8. 1905, „snad sídelní objekt“; nadmořská výška ca 440–525 m, převýšení nad vodotečí teoreticky až do ca 50 m;

– hrot kopí/oštěpu, železný, d. 13,7 cm;

– hrot oštěpu/šípů, d. 10,8 cm;

datace: nejistá, LT B–C (P. Budinský);

literatura: Budinský 1983, 14, tab. VI:1–2.

8. Hlinná, kat. úz. Hlinná, adm. obec Pokratice, okr. Litoměřice

Poloha: spočinek kuželovité hory Kamýk (kóta 453 m) těsně pod vrcholem, k severozápadu obrácená poloha; nadmořská výška ca 445 m;

– sekera, železná;

– keramika, fragmenty;

datace: LT C–D1;

literatura: Kern 1925.

9. Hradišfany, hora, kat. úz. Mukov, okr. Teplice

Poloha: náhorní plošina hradiště doby bronzové, bez bližších nálezových okolností, 752 m n. m.;

– sekera, železná (inv. č. 525, 27b/73, nález 18. 12. 1885, Fundprotokolle, 163, nález „Hausenbl.“ nález ve vývrtech uvnitř valů hradiště na plošině, mj. inv. č. 333 kamenná sekera);

– hrot kopí, železo; železné a bronzové hroty šípů (před 1925);

– keramika (údajně fragmenty nádoby na kruhu, před 1925);

datace: LT? (podle citovaných autorů z meziválečné doby, žádný artefakt se nedochoval);

literatura: *Karafiát 1918–1919*, 29; *Kochmann 1925*, 5; *Waldhauser 1981*, 60.

10. Milešov, hora, kat. úz. Milešov, okr. Litoměřice

Poloha: údajně vrchol kuželovité nejvyšší hory Českého středohoří Milešovky (837 m n. m.);

– keramika, fragmenty;

– parohová ozdobná růžice/ „Zierscheibe aus Hirschhorn“ (oboje dar Franze Löppena, knihtiskaře z Teplíc); datace LT D? („markomanisch“);

literatura: *Anonym 1913–14*, 22; *Váňa 1983*, 98; *Waldhauser 2001*, 334 (s lit.).

11. Mnichov, admin. obec, okr. Louny

Poloha: úpatí kuželovité hory Oblík (kóta 509 m);

– spona, železná, fragment lučfku a vinutí;

– datace: LT B–C;

literatura: *Waldhauser 1992*; *Blažek 1993*.

12. Prackovice nad Labem, okr. Litoměřice

Poloha: neurčitelný prostor mezi úpatím a vrcholovou plošinou hory Debus (kóta 404 m);

– keramika, zlomky;

– datace: doba laténská a halštatská; nedatován žernov a lidské kosti;

literatura: *Smrž 1991*, 83 (s lit.).

Kritika pramenů

Není pochyb o tom, že nové archeologické nálezy, které získal M. Štolba, mohou být považovány za důvěryhodné, což pochopitelně neplatí – až na lokalitu Hlinná (*Kern 1925*) – pro většinu nálezového fondu, který byl získán před rokem 1945.

VYHODNOCENÍ

Vyhodnocení nálezů z Českého středohoří může být uskutečněno podle metodiky dvou, event. tří nedávno vyšlých průlomových prací (*Bradley 2000*; *Chroustovský 2006*; *Smrž – Blažek 2000*).

Nálezový fond z Ha D–LT D z Českého středohoří

Sumarizace druhů archeologických nálezů z Českého středohoří zůstává negativně ovlivněna použitím detektoru kovů, který indikuje pouze kovové nálezy. Starší nálezy z této oblasti se někdy nedochovaly a existují o nich zmínky pouze v literatuře nebo archivních pramenech.

Z období Ha D–LT D1 byly zatím doloženy tyto druhy předmětů: spony, amulety, sekery, keramika, hroty kopí/ oštěpů?, zápona?

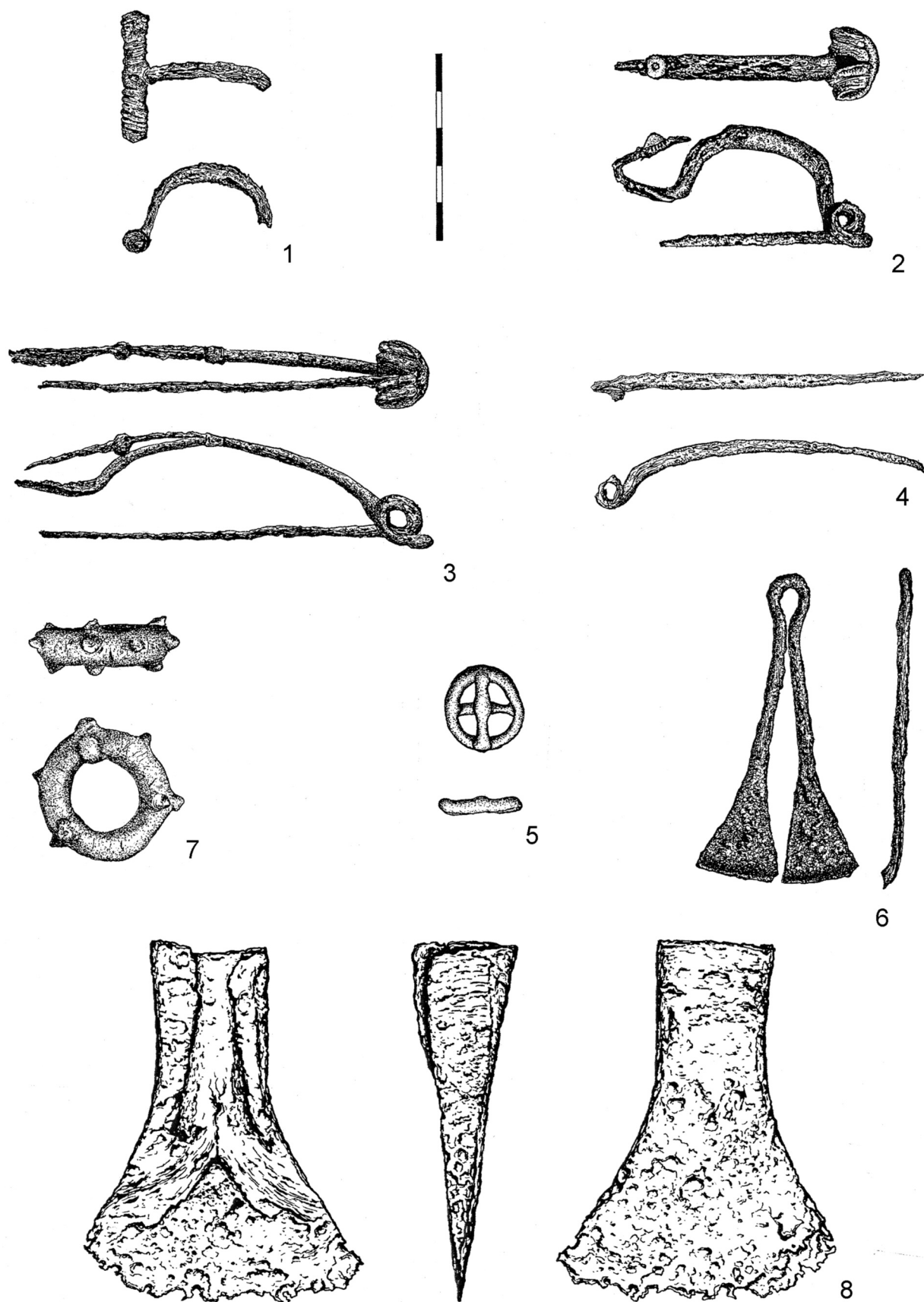
První tři z uvedených kategorií lze velmi pravděpodobně ztotožnit se ztrátami všeho druhu, čtvrtou zatím nelze interpretovat. Analogické nálezy seker, obdobných těm z Českého středohoří (*Piř 1903*, tab. XXXVII:1, 11–12; *Jacobi 1974*, 28–30), nejsou nijak výjimečné. Halštatské a laténské sekery u Keltů v Čechách nebyly dosud archeologicky speciálně vyhodnoceny. Výjimečný se jeví jejich výskyt v mohyle (Řepeč), nicméně většinou jde o ojedinělé nálezy (cf. *Waldhauser 2001*).

Problematická parohová ozdobná růžice z Milešovky

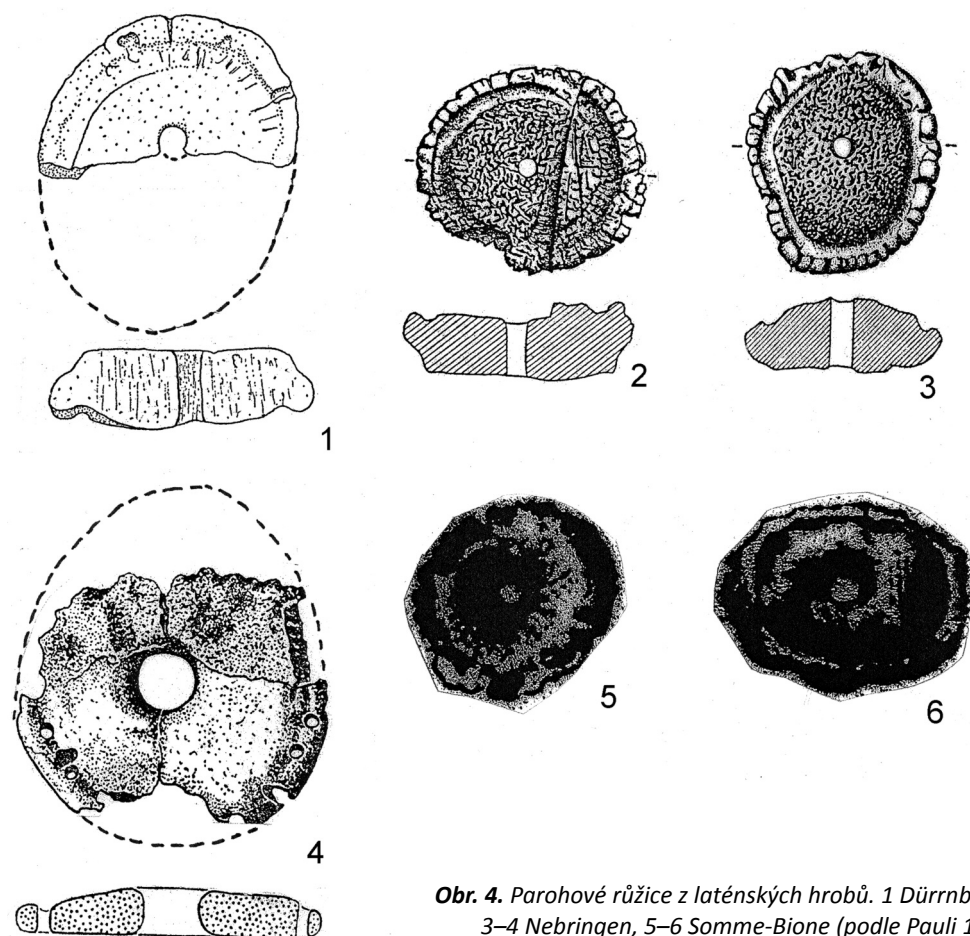
Nález kotouče, zhotoveného podle tehdejšího určení z (bazální části?) parohu jelena, vnesla do literatury několikáslovní noticka („eine Zierscheibe aus Hirschhorn“) ve výčtu předmětů darovaných do teplického muzea (*Anonym 1913–14*, 22). Jako dárcce byl uveden Franz Löppen, teplický knihtiskař, který daroval rovněž železnou jehlici z lokality Bílka/Pilkau.

Předmět z Milešovky se však ze sbírek muzea v Teplících ztratil, nezachovala se ani kresba, ani fotografie. Nález parohového terče z „vrcholu Milešovky“ byl autoritativně ztotožněn se slunečním kultem a slovanským osídlením Podkrušnohoří v 9. století (*Váňa 1983*, 98), ačkoli v dalším kompendiu téhož autora již o nálezu žádná zmínka zveřejněna nebyla (*Váňa 1998*).

Upozornit je možno na nikoli nepočtené analogie parohových růžic z výbav laténských hrobů Německa, Rakouska, Švýcarska a Francie z LT A–B (*obr. 4:1–6*). Parohová růžice se dokonce dostala do inventáře „knížecího“ hrobu s vozem s výbavou řady prestižních předmětů, včetně antické nádoby, z francouzské Somme-Bionne, kde byla považována za talisman (*Morel 1898*, fig. 15:2). Na význam dalších kotoučů, zhotovených z paroží a opatřených středovým otvorem, z laténských hrobů, interpretovaných jednoznačně jako „ochranné“ amulety, a dále na souvislosti s božstvem s parohy Cernunnosem upozornili L. Pauli (*1980*, 129) a A. de Vries (*1961*, 104–107). Na problematiku se hodlám v budoucnosti zaměřit, nově dostupné informace revidovat, ale na tomto místě je ještě nutno zachovat opatrnost v hodnocení.

Obr. 3. Detektorové nálezy z Českého středohoří. 1 Chrástany; 2 Lukov; 3 Páleč; 4–6 Řisuty; 7 Skalice; 8 Mrsklesy.
Kresby Milan Štolba a Blanka Brabcová

Obr. 4. Parohové růžice z laténských hrobů. 1 Dürrenberg, 2 Münsingen-Rain, 3–4 Nebringen, 5–6 Somme-Bione (podle Pauli 1980 a Morel 1898)

Výpověď předmětů o fyzických uživateli

Nalezené předměty latěnu z Českého středohoří vypovídají o přítomnosti dospělých; žádný vysloveně „dětský“ předmět (např. náramek minirozměrů) nebyl zaznamenán. Vyloženě mužskou komponentu by mohly tvořit hroty oštěpů a sekery, sekery ověřitelně menších rozměrů, interpretované jako jednoruční (Jacobi 1974, 28). Spona s výplní patky je naopak známa výlučně z hrobů dospělých žen, např. v Jenišově Újezdě na Teplicku. Dlouhé spony se vyskytly v hrobech obou pohlaví. Amulety byly v českých laténských hrobech doloženy u všech věkových skupin (Waldhauser 1999). Keramiku nelze připisovat žádné určité genderové kategorii.

Nadmořská výška nalezišť

Z Archeologické databáze Čech a encyklopedického zpracování nalezišť (Waldhauser 2001; týž 2006) obecně vyplývá, že lokace nalezišť v horských pásech zhruba nad 500 m (s výjimkou hradišť!) musí být pro období Ha D–LT D považována za naprosto výjimečnou. N. Venclová (ed. 2008, 33, 46) citovala regionální přehledy a specifikovala běžné osídlení v severozápadních Čechách do nadmořské výšky 300 m, na Prácheňsku do 430 m, na Prachaticku do 560 m a na Českokrumlovsku do 600 m. „České středohoří zřejmě zůstávalo neosídlené,“ poznamenala zmíněná badatelka (Venclová ed. 2008, 26).

Jak se jeví situace během keltského osídlení v českých horských masivech a vrchovinách? Z horských pásem Krkonoš a Krušných hor nebyly dosud uváděny žádné nálezy z konce halštatu až latěnu. Z Českomoravské vrchoviny vystupují nálezy ze sledovaného období ojediněle, jenom jednou prokazatelně, snad v souvislosti se získáváním zlata u Leskovic na Pelhřimovsku. Bez laténských nálezů prakticky zůstávají též Orlické (až na zlatou minci z Králík), Jizerské, Železné a Lužické hory.

Jiná situace se jeví na jihu Čech, kde jsou sice sídla i mohylová pohřebiště situována hlavně do pětisetmetrové nadmořské výšky, nicméně jich je řada známa až do výšky ca 600 m (např. Velhartice, Waldhauser – Fröhlich 2007). Jedinou výjimku představují dosud funkčně neinterpretované Prášily, okr. Klatovy.

tovy, v nadmořské výšce 810 m, ovšem s relativně početnými keramickými nálezy z mladšího úseku latěnu (nepublik. akce M. Metličky z roku 2011).

Je pravděpodobné, že obvyklé umísťování sídel z Ha D–LT D v rovinných komplexech středu, východu a severozápadu Čech do 350/400 m n. m. mělo přímou návaznost na přírodní faktory. Odlišná „norma“ lokace sídel ze sledovaného období do 500/600 metrů nadmořské výšky na jihu (a západě?) Čech patrně závisela na takových klimatických faktorech, které byly odlišné od středovýchodu a severozápadu české kotliny. V jižnějších regionech, např. v Alpách, se hranice osídlení z halštatu a latěnu posunuje ještě do podstatněji vyšších nadmořských výšek nežli na jihu Čech, a to až do téměř patnáctisetmetrových (Pauli 1980).

V Českém středohoří a území v rovinách pod ním, jak ukazuje přehled (byť se zařazením nejistých lokalit a interpolací některých nadmořských výšek), registrujeme výjimečně lokality již v nadmořské výšce okolo 400 m. Nejvíce lokalit leží v rozmezí mezi 500–600 m, výjimečně pravděpodobně i nad 700 m nadmořské výšky.

	po r. 2000 ověřené	objevy	před r. 2000 nejisté	
do 400 m	neurčeno		ca 350 lokalit	
400–500 m	x		x x x	
500–600 m	x x x x		x	
600–700 m	x			Pozn.: Značka „x“ odpovídá jedné lokalitě
700–837 m			x x	textu soupisu

Převýšení nalezišť nad okolním terénem

Téměř všechna naleziště reliktnů z Ha D–LT D zaujmou nevýrazným vyvýšením nad okolním terénem. Ovšem toto pozorování oslabuje okolnost, že (inundační) dna údolí bez převýšení byla detekována hledačem kovů jenom výjimečně, vždy však bez pozitivních zjištění. Mimořádný útvar, kopec Lísek u Řisut s nalezištěm na úpatí, má převýšení 100 m na severní a 184 m na jižní straně.

Expozice archeologických nalezišť k světovým stranám

Nepřevažuje žádná orientace naleziště k určité světové straně. Ani ta, která bývá považována za nejméně výhodnou, tedy k severu (např. Řisuty), netvoří výjimku. Což platí také o severozápadní orientaci. Na jih až jihovýchod byl exponován svah téměř poloviny ze všech sedmi sledovaných lokalit.

Konfigurace terénu v prostoru archeologických nálezů

Z druhů poloh archeologických nalezišť sledovaného období (vrchol – předvrchol – úbočí – svah – terasa – spočinek – úpatí) se setkáváme nejčastěji s úbočím a úpatím, podstatně méně s vrcholovými partiemi. Výjimkou zůstávají nálezy na spočinku. Co do konfigurace geomorfologických útvarů (nepravidelná vyvýšenina/hora – kužel – kupa – stolová hora) byly archeologické nálezy z období Ha D–LT D identifikovány na všech jmenovaných příkladech, a to zhruba ve stejném zastoupení.

Svažitosť terénu

Svažitosť terénu je v případě ojedinělých nálezů z doby keltského osídlení měřitelná jen problematicky, a proto pracovně operujeme jenom možnostmi rovina – povlovný svah – příkrý svah. Nejčastěji byl zaznamenán povlovný svah, méně roviny a příkré svahy.

Přítomnost vodních zdrojů

Širokou škálu možností zaznamenáváme při sledování vzdálenosti mezi místy nálezů z Ha D–LT D a současnou vodotečí. Pramen byl registrován pouhých 10 m od nálezů duchcovské spony na katastru Lukova, vodní toky III.–IV. řádu, potůčky s minimální vodnatostí, byly zaznamenány ve vzdálenosti někdy do 100 m, v jiných případech i několikanásobně dále. Přítomnost vody většinou nemohla být v Českém středohoří stabilním faktorem pro vyhledávání poloh v době keltského osídlení.

Rekonstrukce přírodního prostředí Českého středohoří v době keltského osídlení

K dispozici je minimum přírodních poznatků, a to ještě pro průběh celého mladšího pravěku až středověk. Podle geobotanické rekonstrukční mapy (Neuhauslová et al. 2001) vyplývá pro sledované nejvyšší horské pásmo Českého středohoří hlavně kompaktní porost lipových bučin a pod hranicí nadmořské výšky zhruba 450/500 m habrových doubrav. Podrobnější obraz předpokládaných původních porostů

Českého středohoří přináší mapa R. Mikyšky et al. (1969). Mimo květnaté bučiny a dubohabrové háje mapuje také ostrůvky šipákových doubrav a skalní lesostepi, odkud pocházejí některé nálezy z doby železné (Řisuty). Na některých místech dnes nepřístupných pro těžbu dřeva se porost od mladšího pravěku změnil jen málo. Nicméně nelze uvažovat o podstatně ztížené prostupnosti Českého středohoří pro keltské populace.

Po klimatické stránce zůstalo České středohoří ostrůvkem mírně teplé oblasti, mírně vlhké, s průměrnými ročními teplotami okolo 6 °C a se srážkami okolo 600 mm ročně. Okolní, v zemědělském pravěku osídlené území vykazuje teploty a srážky výrazně odlišné, pochopitelně výhodnější pro agrární aktivity.

Těžké jílovité, ale i kamenité druhy půd Českého středohoří ostře kontrastují s výrazně hlinitými půdami okolních nižších oblastí Podkrušnohoří s běžným pravěkým osídlením.

Vymezení standardního osídlení a nezasídlené oblasti Českého středohoří

Kartografické zpracování lokalit z Ha D-LT D1 pro region povodí střední Bíliny, provedené v rámci částečně publikované autorovy kandidátské disertace (Waldhauser 1981; *týž* 1986), ukázalo v podstatě fixní hranici mezi jihem hustě osídleného regionu a severním okrajem horského pásma Českého středohoří bez sídel a funerálních míst. Hranice probíhala zhruba po vrstevnici 350 m n. m. Stejně je tomu z jižní strany Českého středohoří s přílehlým regionem keltského osídlení na Litoměřicku.

Výpověď religionistiky a etnoarcheologie

Konkrétní poloha hmotných stop po Keltech v oblasti Českého středohoří může být posuzována, resp. interpretována i podle poznatků současné religionistiky a etnoarcheologie. Vzhledem k absenci archeologických kontextů, které by umožnily objasnit motivaci uložení předmětů hmotné kultury, zbývá konstatovat jenom několik alternativ. Poloha nalezišť na úpatí hor nebo vrchů může být vykládána jako určitá místa kultu, zároveň ale nelze vyloučit, že hmotná kultura se „dolů“ dostala až erozí. Nicméně např. u Něnců na Sibiři bývá poloha míst kultu hor na úpatí nebo na svahu vysvětlována jejich „leností“ nebo fyzickou nemožností donášet obětiny na vrchol.³ Pestrá škála výkladů konkrétních lokací nálezů by bohužel zabrala neúměrný prostor. Řešení není dnes uskutečnitelné také proto, že z českých archeologů nemá prakticky nikdo dostatečný přehled o problematice etnoarcheologie.

Možnosti výkladu horských nálezů

Interpretace nálezů z „horských“ poloh v proponovaných měřících poměrů české kotliny se ustálila na několika málo možnostech: sídelní – pohřební – kultovní – deponování – těžební aktivity – speciální výrobní aktivity (mimo to „neutrální“ kategorie ojedinělý nález). Apriori je vyloučena kategorie opevnování/ohrazování, protože žádné hradiště z pozdního halštatu až laténu není ve sledované oblasti předpokládáno (Čtverák et al. 2003).

V úvahu však připadají další eventuality interpretace nálezů z Českého středohoří:

- lov (i přes nízké zastoupení lovné zvěře z laténských sídel, neprosvětlený biotop indikoval např. jelena, tetřeva, medvěda);
- explotace medu lesních včel;
- sběr lesních plodů;
- transhumance (ztráty předmětů během sezónní pastvy, doklady z Alp: Pauli 1980);
- získávání vody v prameništích a jiných vodotečích;
- indikátor signálních poloh;
- indikátor strážních poloh;
- indikátor osvojování znalostí krajiny pro případ opuštění sídel během konfliktních a krizových období;
- předměty hmotné kultury mohou být v některých případech považovány za indikátory průběhu stezek.

Výpovědní hodnota každého konkrétního laténského nálezů z Českého středohoří nesplňuje podmínky pro určení motivace přítomnosti lidí v jednotlivých lokalitách. Snad jenom nálezy keramiky z vrcholových partií výrazných hor (Hlinná, Milešovka?) by pravděpodobně mohly být interpretovány jako indicie provozování nespecifikovaného kultu.

³ Za konzultaci vděčím religionistovi R. Havelkovi.

Obr. 5. Fotodokumentace některých nalezišť z Ha D-LT D z Českého Středohoří. 1 Chrášany, Solanská hora; 2-3 Páleč, Milešovský Kloc; 4 Řisuty, Lísek. Foto Milan Štolba

Přistupuje však možnost vyhodnocení prostřednictvím kartografického zpracování všech, tedy také nejistých lokalit (obr. 2). Kumulace laténských nálezů vystupuje na severojižní linii neosídleným středním pásmem Českého Středohoří, zhruba vedoucí od známé laténské lokality Libčeves v okrese Louny po Radovesice v okrese Teplice. Ovšem spíše nežli o linii je lépe mluvit o koridoru. Takřka celá potenciální trasa probíhá podél vodotečí, malých potoků až k jejich pramenům, posléze sotva dva kilometry (průsmykovitým) předělem rozvodí.³ Popsaná situace signalizuje teoretickou možnost prostupovaného koridoru, nikoli nepodobného podobnému koridoru na stezce přes Krušné hory z Čech do Saska (Simon – Hauswald 1995; Čížmář 2008).

Srovnání laténských nálezů z Českého středohoří a Krušných hor

Z Krušných hor prozatím disponujeme několika málo nálezy z doby halštatské a laténské. Zřejmě jich však bude přibývat. Jde o několik bronzových předmětů (amulet s nálitky) a železnou sekeru z trasy stezky na horském přechodu (Nakléřovským průsmykem) mezi Čechami a Saskem. Detektory získané nálezy z nadmořské výšky okolo 650 metrů vyhodnotil M. Čížmář (2008) jako relikty „vrcholového tábora“ při proponovaném jednodenním pochodu přes hraniční horstvo. Amulet se nacházel „přímo v prameništi,“ opodál ca 100 metrů železná sekerka, vše v katastru obce Krásný Les v okrese Teplice. Ubránit se nelze jiným hypotézám, nežli považovat toto (zavlhčené) místo za „vrcholový tábor“ (pro což se obecně těžko hledají i nepřímé indicie). Vyplývají z jiného spolehlivého dokladu pohybu Keltů po Krušných horách. Dalším dokladem fyzické přítomnosti lidí doby laténské na hřebenu Krušných hor se se totiž stal nález hlušiny polymetalických rud ze sídliště Za kostelem u Radovesic na Teplicku. Její provenience byla stanovena do prostoru Přísečnice–Rothensehna ve středním pásmu Krušných

³ Vezmeme-li v úvahu geomorfologické podmínky a nižší nadmořskou výšku, měla by v laténu vést prostupnější cesta středním pásmem Českého středohoří.

hor na Chomutovsku. Patrně jde o doklad prospekční aktivity se záměrem získávání rud kovů (*Waldhauser 1986a*, 200–202).

I když se počet nálezů z Ha D–LT D1 z obou sledovaných horstev v minulých desetiletích podstatně zvýšil, nelze bezpečně určit jednotlivé motivace na konkrétních horských lokacích nad 400 m nadmořské výšky. Zůstává tedy deziderátem dalšího bádání o Českém středohoří i Krušných horách cílevědomá prospekce a grantový („detektorový“) projekt. Dosavadní absence nálezů keltských mincí (s výjimkou jediného problematického depotu⁴) v prostoru obou horstev tak zůstává zatím neobjasněna.

ZÁVĚR

1. Fyzická přítomnost populací z Ha D–LT D, rámcově z 6.–1. století před naším letopočtem (patrně Keltů), byla v Českém středohoří prokázána předměty hmotné kultury v nadmořských výškách mezi 400/450 a 750 m, pravděpodobně až k nejvyššímu bodu (837 m), nejčastěji však mezi 500–600 m.

2. Specifické artefakty pozdně halštatské a laténské hmotné kultury zahrnují nemnohé kategorie, hlavně šatová spinadla, amulety, event. sekery a hroty oštěpů. Lze je interpretovat především jako ztráty. Nálezy keramiky se zatím vymykají pravděpodobné funkční determinaci.

3. Detektory získané nálezy nereprezentují žádné ustálené polohy, naopak jsou doloženy z různých geomorfologických útvarů. Jenom ve středním pásmu Českého středohoří jsou zčásti situovány jako příslovečné „korálky na šňůrce“, takže v některých případech může jít o potenciální ztráty snad na nějaké stezce (koridoru).

4. Není od věci se domnívat, že kovové artefakty z Ha D–LT D z Českého středohoří často reprezentují tzv. ztrátovou hmotnou kulturu, což znamená, že jsou důsledkem (běžné?) fyzické přítomnosti Keltů v Českém středohoří za účelem lovu, v konfliktních a krizových situacích, včetně předchozího osvojování znalosti o nezasídlené krajině. Podíl motivace kultem v dosavadních archeologických nálezech z 6.–1. století př. n. l. se (zatím) nejvíce jeví jako podstatný, už při srovnání s chybějícími deponiemi hromadných nálezů.

5. Stezka přes České středohoří mohla probíhat jeho středním pásmem mezi známými lokalitami Libčevsí v Poohří a Radovesicemi v Podkrušnohoří. Pro spojnicí zhruba mezi dnešními městy Louny a Bílinou (zatím) scházejí markantní indicie ztrátové hmotné kultury. Jenom z výšinného sídla (hradiště?) na Stříbrníku u Měrunic (okr. Teplice) by stezku mohly naznačovat dosud nepublikované nálezy pozdně halštatských keramických importů i lastura „kauri“, jejíž proveniencí bylo patrně Rudé moře (souhrnně *Waldhauser – Mangel 2011*).⁵

PRAMENY A LITERATURA

- Anonym 1913–14*: In: Tätigkeits-Bericht der Museumsgesellschaft Teplitz im Verwaltungsjahre 1913/14, 3–27.
- Blažek, J. 1993*: Addenda k článku J. Waldhausera, *Archeologické rozhledy* 45, 522.
- Bradley, R. 2000*: *An Archaeology of Natural Places*. London.
- Budinský, P. 1983*: Keltské kostrové hroby z Podkrušnohoří ve sbírce teplického muzea. Teplice.
- Čižmář, M. 2008*: Příspěvek k otázce spojnice mezi Čechami a Saskem v době železné. In: *Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 2003–2007*. Sborník k životnímu jubileu Zdeňka Smrže. Most, 229–239.
- Čtverák, V. – Lutovecký, M. – Slabina, M. – Smejtek, L. 2003*: *Encyklopedie hradišť v Čechách*. Praha.
- Demek J. a kol. 1987*: *Zeměpisný lexikon ČSR. Hory a nížiny*. Praha.
- Chroustovský, L. 2006*: *Posvátné hory českého pravěku*. Nepublikovaná magisterská práce, Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni.
- Karafiát, K. 1918–1919*: In: Tätigkeits-Bericht der Museumsgesellschaft Teplitz im Verwaltungsjahre 1918/19, 3–35.
- Kern, J. 1925*: *Der Kleine Radischken bei Leitmeritz, eine vorgeschichtliche Signalstation*, *Sudeta* 1, 165–185.
- Kochmann, K. 1925*: *Urgeschichtliche Funde in den Bezirken Bilin und Dux, Heimat und Volk* 1, 7–12.

⁴ Děkuji J. Militkému za informace o současném stavu regionální numismatické problematiky.

⁵ Archeologickým nálezům neolitu a eneolitu z Českého středohoří nedávno věnovali pozornost M. Zápotocká a M. Zápotocký (2010). Nedlouho předtím byly analyzovány i nálezy z doby bronzové (*Smrž – Blažek 2002*).

- Maur, E. 2006: Paměť hor. Šumava – Říp – Blaník – Hostýn – Radhošť. Praha.
- Mikyška, R. et al. 1969: Geobotanická mapa ČSSR, list M-33-XIV. Praha.
- Morel, L. 1898: La Champagne souterraine. Matériel et documents. Résultat de 35 années de fouilles archéologiques dans la Marne. Reims.
- Neuhauslová, Z. et al. 2001: Mapa potencionální přirozené vegetace České republiky. Praha.
- Pauli, L. 1980: Die Alpen in der Frühzeit und Mittelalter. Die archäologische Entdeckung einer Landschaft. München.
- Píč, J. L. 1903: Hradiště u Stradonic jako historické Marobudum. Praha.
- Rypka, L. 2010: Řisuty, okr. Louny. Nálezová zpráva v archivu Regionálního muzea v Teplicích.
- Simon, K. – Hauswald, K. 1995: Der Kulmer Steig vor dem Mittelalter. Zu den ältesten sächsisch-böhmischen Verkehrswegen über die Ostererzgebirge, Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege 37, 9–98.
- Smrž, Z. 1991: Výšinné lokality mladší doby kamenné až raného středověku v severozápadních Čechách, Památky archeologické 43, 63–89.
- Smrž, Z. – Blažek, J. 2002: Nález bronzových srpů z hory Kletečná (706 m n. m.) v Českém středohoří. K votivním nálezům z vrcholů kopců a hor, Archeologické rozhledy 54, 791–810.
- Váňa, M. 1983: Svět dávných Slovanů. Praha.
- Váňa, Z. 1998: Archeologické doklady kultu a magie u starých Slovanů, Slovenská archeológia 36, 343–351.
- Vries, J. de 1961: Keltische Religion. Stuttgart.
- Waldhauser, J. 1981: Prameny ke studiu keltského osídlení z povodí střední Bíliny. In: Výzkumy v Čechách 1975 - Supplementum. Praha, 27–71.
- Waldhauser, J. 1986: Struktur und Ökologie der keltischen Besiedlung während der Stufen Ha D-LT D in Böhmen. In: Hallstatt Kolloquium Veszprem. Budapest, 267–278.
- Waldhauser, J. 1986a: Kupfergewinnung und -verhüttung in Böhmen und Mähren während der Späthallstatt- und Latènezeit, Veröffentlichungen des Museums Potsdam 20, 197–212.
- Waldhauser, J. 1992: Laténská spona z hory Oblík v Poohří, Archeologické rozhledy 44, 467–468.
- Waldhauser, J. 1999: Jak se kopou keltské hroby. Praha.
- Waldhauser, J. 2001: Encyklopedie Keltů v Čechách. Praha.
- Waldhauser, J. 2006: Encyklopedie Keltů v Čechách (Dodatky). Praha.
- Waldhauser, J. 2011: Řisuty, okr. Louny. Hlášení v archivu Regionálního muzea v Teplicích.
- Waldhauser, J. – Fröhlich, J. 2007: Sídliště rýžovníků zlata u Velhartic, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 20, 321–328.
- Waldhauser, J. – Mangel, T. 2011: Časně laténská schránka mořského plže z Tuněchod, okr. Chrudim, Archeologie ve středních Čechách 15, 385–394.
- Venclová, N. ed. 2008: Archeologie pravěkých Čech 7. Doba laténská. Praha.
- Zápotocká, M. – Zápotocký, M. 2010: Kult hor v neolitu? Neo- a eneolitické nálezy z hor a vrchů Českého středohoří. In: I. Fridrichová-Sýkorová (ed.), Ecce homo. In memoriam Jan Fridrich. Praha, 330–347.

ACTIVITIES OF THE CELTS IN THE „MOUNTAINOUS“ TERRAIN OF THE CENTRAL BOHEMIAN UPLANDS

The author has documented metal finds from the Central Bohemian Uplands dating from Ha D to LT D1, which were obtained by amateur archaeologists. He has also included some earlier, predominantly problematic finds. 12 sites in total were recorded, however, some of them remain rather problematic (Fig. 1–2). Material culture is represented by repeated categories: dress brooches, amulets, axes, spears and pottery (Fig. 3). An exceptional find constitutes the antler rosette from Milešovka which may resemble La Tène artefacts from graves (Fig. 4). The physical presence of people of the Ha D–LT D phases, i. e. living roughly in the 6th–1st century BC, (probably the Celts) in the Central Bohemian Uplands has been proved by items of material culture from altitudes of 400/450 to 700 m, probably including the highest peak (837 m), but most often between 500–600 m. No preferences of any type of geomorphological features, cardinal points, elevation differences, etc. have been observed (Fig. 1–2; 5). Specific artefacts of late Hallstatt and La Tène material culture include just a few categories. They can be mainly interpreted as lost items. The functions of the finds of pottery are difficult to determine. From the transport-geographical point of view, only sites in the central range of the Central Bohemian Uplands partly resemble the proverbial „beads on the line“, so in some cases, these objects could have been lost on a path, or a corridor running through the central part of the Central Bohemian Uplands between Libčevy in the

region of Louny and Radovesice in the region of Teplice (Fig. 2). It is perhaps reasonable to think that the metal artefacts dated to HaD-LT D from Central Bohemian Uplands often represent so-called lost material culture, which means that they are a product of (common?) physical presence of the Celts in the Central Bohemian Uplands for the purpose of hunting or gathering, as a result of conflict or emergency situations, or exploration of a previously uninhabited area. The percentage of cult-related items in the available archaeological record from the 6th –1st century BC does not seem to be significant (so far).

Fig. 1. Map of sites dating from HaD–LT D in the Central Bohemian Uplands

Fig. 2. Area of late Hallstatt to La Tène settlement in the basin on the middle reaches of the Bílina river and other areas (dotted) related to the analysed mountainous part of the Central Bohemian Uplands. The numbers of sites correspond with the numbering in the text

Fig. 3. Finds made by metal detectors from the Central Bohemian Uplands: 1 Chrástany, 2 Lukov, 3 Páleč, 4–6 Řisuty, 7 Skalice, 8 Mrsklesy

Fig. 4. Antler rosettes from La Tène graves. 1 Dürrnberg, 2 Münsingen-Rain, 3–4 Nebringen, 5–6 Somme-Bione

Fig. 5. Photo documentation of several HaD–LT D sites in the Central Bohemian Uplands. 1 Chrástany, Solanská hora, 2–3 Páleč, Milešovský Kloc, 4 Řisuty, Lísek